

אתיקה רפואית | ותזרח השמש גם בישראל?

אבינועם רכס

הקשר הכספי ההדוק בין חברות תרופות לחוקרים ולרופאים הביא לפרשיות שחיתות רבות בארה"ב, עד שלאחרונה עבר בסנאט חוק המחייב את החברות לפרסם את כל ההטבות שהעניקו לרופאים. במוקדם או במאוחר יגיע האור גם לישראל

למרות הדגש הרב שניתן בשנים האחרונות להעצמת המטופל ולשמירת האוטונומיה שלו, פערי הידע בינו לבין הרופא נותרו עמוקים, ומרבית החולים תלויים עדיין לחלוטין בחסדי מטפליהם. לכן, המסורת וכללי האתיקה הרפואיים מחייבים את הרופא להעמיד את בריאותו של המטופל, רווחתו ובטיחותו בראש מעייניו. שיקולי הרופא בדבר הטיפול הרפואיים הנדרשים למטופל צריכים להיות נקיים מכל שיקול זר.

למערכת היחסים המורכבת שבין הרופא למטופל נכנסת ברגל גסה תעשיית התרופות והמכשור הרפואי. לחברות הפועלות בתחום זה יש אמנם מחויבות מוצהרת לפעול לטובת החולה, אבל בצדה יש התחייבות כבדת משקל נוספת: לפעול לטובת בעלי המניות ולהגדיל ככל האפשר את רווחיהם.

חברות התרופות בארצות הברית משקיעות מדי שנה כ-20 מיליארד דולר בשיווק, והרופאים הם היעד העיקרי של המאמץ העצום הזה. לפי מחקרים בארה"ב, ל-95% מהרופאים שם יש קשר כלשהו עם חברות התרופות. כ-80% מהם קיבלו מהחברות אוכל או משקה במקום העבודה, כ-80% מהם קיבלו דוגמאות חינם של תרופות, כ-35% מהם קיבלו תשלומים שהיו קשורים לנסיעות ולהשתתפות בכנסים מדעיים וכ-30% מהם קיבלו תשלום בעד מתן ייעוץ או הרצאות בשירות חברות התרופות.

טענתם של הרופאים, כי הקשרים בינם לבין תעשיית התרופות אינם משפיעים על החלטותיהם הרפואיות, אינה נכונה. מחקרים רבים הראו, שגם למתנה קטנה לכאורה יש השפעה משמעותית על שיקול הדעת של הרופא. ציניקנים יאמרו, שלא לחינם משקיעה תעשיית התרופות סכומי עתק בשיווק.

עומס מוגבר

הקשרים של הרופאים עם חברות התרופות, כך נטען, משפיעים על שיקול הדעת שלהם. רופאים נוטים, על פי אותן טענות, לרשום תרופות חדשות, שהן לרוב יקרות יותר מהתרופות הישנות. הם נוטים לאמץ גישות טיפוליות חדשות עוד בטרם הוכחה יעילותן. יש להם נטייה לנסות לטפל במחלות ובתסמונות שונות גם באמצעות תרופות חדשות, שיעילותן ובטיחותן באותן מחלות לא נבדקה ולא הוכחה. בהשפעת חברות התרופות הם נוטים להרחיב את גבולות ההגדרה של מחלות מוכרות ואף ליצור מחלות חדשות. כל אלה נועדו להגדיל את מכירת התרופות. פעולות אלו

מביאות לעליית מחירים במשק הרפואה ומגבירות את העומס הכלכלי על החברה.

חמור במיוחד הוא הניסיון המתמשך של חברות התרופות לעוות את המידע הרפואי ולהתאימו לצרכיהן. מרבית חברות התרופות פועלות ביושר מדעי, אבל כאשר על כף המאזניים מונחים מאות מיליוני דולרים שהושקעו במחקר קליני שכשל, לא כולן עומדות בלחץ. חלקן בוחרות לעוות את תוצאות המחקר כדי להסתיר מידע שלילי או להאדיר אפקט חיובי שולי, וכך הן יכולות להמשיך ולמכור עוד ועוד ממוצריהן.

על מנת לשמור על טוהר המחקר הרפואי מפני השפעה לא ראויה של תעשיית התרופות, הכריזה הוועדה הבינלאומית של עורכי העיתונים הרפואיים (ICMJE) על סדרת צעדים שנועדו להגביר את השקיפות ולחשוף כל ניגוד עניינים, לכאורה, שבהם נמצאים החוקרים.

חוקר בעל עניין

הכללים, שנקבעו עוד ב-2003, קובעים כי כל מאמר שנשלח לפרסום בעיתון מדעי מחייב גילוי נאות, בכתב ובחתימת ידו של כל אחד המחברים, בדבר כל הקשרים הכספיים שלו או של בני משפחתו עם תרופה או עם מכשור רפואי שהם נשוא המחקר. הכללים מחייבים כל רופא וחוקר בעולם, אבל הוועדה לא הקימה מנגנוני אכיפה ומעקב שיאפשרו את יישומם.

למרבה הצער, לא כל הרופאים מקיימים כללים אלו. פרשיות שחיתות שנחשפו בשנים האחרונות בארה"ב הביאו לשינוי החקיקה שם, אם כי את השפעת השינוי קשה עדיין לאמוד.

המושחת בין הרופאים הוא ככל הנראה הפרופ' האמריקאי צ'רלס נמרוף, ראש המחלקה לפסיכיאטריה באוניברסיטת אמורי בג'ורג'יה, שעומד עתה תחת חקירה של ועדה מיוחדת בסנאט. נמרוף, חוקר בעל שם עולמי, ניצל את מעמדו כעורך ראשי של כתב עת יוקרתי בפסיכיאטריה כדי לפרסם מאות מאמרים רפואיים, תוך הסתרת העובדה שפעל בשם חברות התרופות. הוא הפר באופן גס ושיטתי, שנים רבות, את הוראות האוניברסיטה ומכונני הבריאות הלאומיים בארה"ב בדבר חובת השקיפות ומניעת ניגודי העניינים בפרסום מדעי.

לדוגמה, נמרוף העביר לרשויות האוניברסיטה שבה עבד הבטחה בכתב, שלפיה יעמוד במגבלות ההוראות למניעת ניגוד עניינים ולא יקבל יותר מ-10,000 דולר בשנה מחברת GSK, שעמה עמד בקשרי מחקר הדוקים. למעשה קיבל פי עשרים ויותר מכך. במאמרים ששלח לפרסום, הסתיר שהוא בעל עניין בחברות שאת מוצריהן חקר ושהפיק טובות הנאה כלכליות מתוצאות מחקריו. האמיתות הרפואיות, לכאורה, שנקבעו במחקריו, שהיו עשויות לשנות סדרי יסוד בטיפול בחולי נפש, עומדות אף הן לבדיקה עתה.

נמרוף איבד את משרתו באוניברסיטה, אבל יידרשו עוד שנים רבות לתיקון הנזק שגרמו הוא ורופאים אחרים כמותו. הפרשה הבהירה כי יש לשנות מן היסוד את הקשר בין הרופאים לחברות

התרופות.

שקיפות מלאה

הסנאטורים צ'רלס גראסלי והרב קוהל העבירו בינואר הצעת חוק בסנאט האמריקאי, תחת הכותרת "וזרח השמש על התשלומים לרופאים". החוק, שאמור להיכנס לתוקף במארכ 2011, מחייב את חברות התרופות לפרסם בשפה ברורה את כל התשלומים שנתנו לרופאים - בכסף ובשווה כסף. על פי החוק, הפרסום יהיה באתר אינטרנט לאומי, שינהל משרד הבריאות האמריקאי.

האתר יהיה נגיש לציבור החל ב-30 בספטמבר 2011 ויפורטו בו שמות הרופאים, כתובתם המקצועית, סכומי הכסף שהם מקבלים, וכל טובת הנאה כספית אחרת שניתנה להם, תוך פירוט השירותים שהם נתנו לחברת התרופות. החוק אינו קובע סכום מזערי לפרסום ומאפשר להטיל על כל חברה שתפר את הוראותיו קנסות בסכום של עד מיליון דולר בשנה. החוק הפדרלי נועד ליצור אחידות בחקיקה בארה"ב.

באווירה שנוצרה בארה"ב בעקבות פרסומי השחיתות הרפואית, זכה החוק הפדרלי בתמיכה ציבורית גורפת. יותר מ-25 אוניברסיטאות מובילות במדינה הודיעו שהן מקבלות על עצמן את החוק, עוד בטרם נכנס לתוקף. באופן דומה נהגו גם חברות תרופות ובראשן "פייזר", "אלי לילי", "מרק" ו"אסטרה זנקה". בבדיקה מהירה מתברר שבאתרי האינטרנט של גופים אלה מתפרסם באופן ברור ומפורט כל תשלום שניתן לרופאים, מ-100 דולר ומעלה.

שקיפות לבדה לא תמנע רמייה והטיה במחקר הרפואי ובקביעת מדיניות רפואית לאומית, אבל תשמש גורם מרסן ומגביל, שיסייע לשיקום אמון הציבור ברופאים וברפואה.

אין ספק שהתנועה שחולל חוק "וזרח השמש" תלך ותתרחב. האוניברסיטאות וחברות התרופות לא יוכלו להתעלם מהשינוי החברתי העמוק שמשקף החוק. כל מי שישאר מחוץ למחנה ייחשב בהכרח מי שנותן יד להסתרת האמת, להשחתת המידות ולפגיעה באינטרס החברתי הרחב.

המסקנה המתבקשת ברורה - במוקדם או במאוחר יגיע אור השמש גם לכאן. מוטב שציבור הרופאים ושחברות התרופות הפועלות בישראל ייקחו לתשומת לבם את השינוי המתרחש ויפעלו בהקדם ליישומו גם כאן. אין מפסידים בשינוי המוצע, יש בו רק רווח ויוקרה לרופאים ולחברות התרופות.

הכותב הוא פרופ' לנוירולוגיה ב"הדסה" ויו"ר הלשכה לאתיקה של ההסתדרות הרפואית בישראל

הכתבה פורסמה באתר הארץ

קישור לאתר:

<http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1082585.html>

